

Lidt om Grundtvigs mødrene slægt

Af provst Chr. Mikkelsen

1. søndag i fasten 1691 blev der i Smørum sogn (formodentlig i kirken) døbt en lille pige, som fik navnet *Vibeke Margrethe* (navnet skrives også *Vivece*, *Wiweche Magrete* o. lign.). Blandt hendes efterkommere er to så betydelige mænd som *N. F. S. Grundtvig* og *Henrik Steffens*.

Hendes fader hedder *Hendrich Weldingh*. Han nævnes 1676 som rigsadmiral *Henrik Bjelkes* tjener, hvad der vel nok betyder, at han har været, hvad vi ville kalde godsforvalter eller bestyrer på *Edelgave*, hvor rigsadmiralen ikke opholdt sig til stadighed.

Gården havde fået navn efter *Henrik Bjelkes* hustru *Edele Ulfeld*, hvem *Frederik III* havde skænket et par bøndergårde med tilladelse til deraf at oprette en hovedgård, som måtte indrettes til sædegård, når det nødvendige bøndergods var erhvervet.

Hendrich Weldingh bevarer sin stilling på gården, da denne efter *Henrik Bjelkes* død går over til admiral *Christian Bjelke*, hvis enke 1698 sælger den til *Hendrich Weldingh*. Denne har sikkert været en dygtig mand, som de tidligere ejere har været vel tjent med at have til at tage sig af gård og gods, når de selv var fraværende. Helt uformuende har han næppe været, da han allerede 1672 af *Christian V* havde fået skøde på 7 bøndergårde i Maalev og Smørum sogne.

Hvem var så denne *Hendrich Weldingh*? Det kan næppe oplyses, hvorfra han stammer. Måske var han kommet med *Henrik Bjelke* fra Norge. Man har tænkt, at slægten skulle være indvandret til Norge fra Holland; men det må vi lade stå hen i det uvisse.

Et tegn på det gode forhold mellem Weldingh og Christian Bjelke har vi i, at Vibeke Margrethe må antages at være opkaldt efter Bjelkes hustru. Måske også Weldinghs to sønner Hendrich og Christian er opkaldt henholdsvis efter Henrik og Christian Bjelke, men det er ikke så let at afgøre.

Hendrich Weldingh var en foretagsom mand, der søgte at skaffe sig større indtægter bl. a. ved at erhverve sig fæstebrev på kirketienden for et par kirker, ligesom han fik fæstebrev på kongetienden i Smørumovre. Hans hustru hed *Regine Magdalene Getz* og var datter af en oberstløjtnant. Den ældste af sønnerne, Hendrich, blev kaptajn, men han faldt i slaget ved Gadebusch 1712. Den anden søn, Christian, overtog Edelgave, mens faderen endnu var levende, rimeligvis 1714. Han var først gift med en datter af sognepræsten i Ledøje. Efter hendes død giftede han sig med sognefogdens datter. Dette giftermål var ikke standsmæssigt, og det har måske medvirket til, at Hendrich Weldingh forlod Edelgave og vistnok i sine sidste år boede på Veddelevgård i Himmelev sogn. Det kan også være, at han har haft for megen virkelyst til at gå som aftægtsmand på Edelgave. Kort før sin død fik han privilegium på at drive Smørum kro, men det er nok tvivlsomt, at han har fået gjort brug af dette privilegium. Det har vel nok heller ikke været meningen, at han selv ville drive kroen, da han på det tidspunkt må have været en gammel mand.

Hendrich Weldinghs yngste barn og eneste datter var foranævnte *Vibeke Margrethe*. Hun vokser op på Edelgave, hvor hendes forældre har haft deres bopæl i adskillige år, før hun blev født. I Smørum sogns kirkebog nævnes hendes fader som boende på Edelgave 1683. Vibeke nåede imidlertid næppe at blive voksen, før hun måtte forlade sit barndomshjem. Kun 15 år gl. (hun har næppe været ret mange dage gl., da hun blev døbt, dengang døbte man nemlig altid børnene meget snart efter fødslen) blev hun 22. juni 1706 gift med assessor i kancelliet *Christian Wildenradt*, der var enkemand og vel på det nærmeste 3 gange så gammel, men på den tid var sådan aldersforskel mere almindelig end nu. Familien Weldingh har vel nok

regnet med, at Wildenradt var et så godt parti, at der ikke var noget at betænke sig på. Han var ejer af 2 herregårde i Højby sogn i Odsherred, nemlig *Anneberg* og *Ellingegård*. Han skal være født i Norge, vistnok i Bergen. Han havde været gift med Lave Billes enke Dorte Skov, hvis rygte ikke var det bedste, men som havde Havreløkkegård (nu Havløkkegård) i pant for penge, som hendes stedsønner skyldte hende. Det kan måske have mildnet lidt på hendes rygte. Hun havde været Lave Billes tjenestepige, før hun blev hans hustru. Efter hans død havde hun ført proces med stedsønnerne om Havreløkkegård og havde for så vidt vundet processen, som hun havde fået dem dømt til at betale sig 3000 rdl. Dorte Skov døde 1701, hvorefter Wildenradt solgte den del af Havreløkkegård, som var tilfaldet ham.

Almindeligvis opgives 1705 som det år, da Wildenradt købte *Anneberg* og *Ellingegård*, men der må nok være sluttet bindende aftale om købet 1704, for 21. oktober 1704 bortforpagter han nogle rettigheder til fiskeri, som må antages at tilhøre godset. Af Højby kirkebog fremgår, at han var til alters 5. søndag i fasten 1705, men da boede han på *Ellingegård*. Da de tidligere ejere af de to gårde har boet på *Anneberg*, og Wildenradt senere bor dér, må der have været en særlig grund til, at han først har taget bolig på *Ellingegård*. Måske har den tidligere ejer forbeholdt sig ret til at blive boende på *Anneberg* nogen tid, efter at handelen var gået i orden, eller Wildenradt har villet have foretaget reparationer eller lign. i et sådant omfang, at det bedst kunne ske, når hovedbygningen var ubeboet.

Vi regner med, at Wildenradt kun for en kortere tid har boet på *Ellingegården*, og at han i hvert fald er flyttet til *Anneberg*, inden han holder bryllup med Vibeke. Hun får således sit hjem her til sin død 1744. *Anneberg* er særdeles smukt beliggende ved Isefjorden og ved gårdens skov, der omtrent går helt ned til fjorden. Til Nykøbing er der kun et par km, medens der er ca. 5 km til sognekirken i Højby, hvad dog vistnok ikke har hindret gårdens daværende beboere i flittigt at søge dertil.

Hofman skriver i sine fundatser: „*Anneberggaard* er et fornejeligt Sted med Frugthauge og Skov. Graven, som gaar rundt

om Gaarden, er 25 Al. bred, hvori er skønne Fisk og en broe over. Paa østre Side løber Ise-Fjorden ind paa et Bøsse-Skud nær, hvor Skibe paa 1000 Tønder kand losse og lade.“

Den smukke beliggenhed har måske hjulpet den unge fru Vibeke til lettere at finde sig til rette på det nye sted; det kan vel have været svært nok alligevel. Der var langt til hjemmet på Edelgave, så der har nok været længe imellem, at hun så sine forældre og brødre. Hun var jo ikke stort andet end et barn, men skulle være frue på en stor gård, hvor hun var omgivet af folk, hun ikke kendte. Wildenradt har vist været en god ægte-
mand, men man kan ikke undgå at tænke, at den store alders-
forskul har været en hindring for, at han kunne blive det for hende, som en jævnaldrende ægtefælle kunne have været. Imidlertid må hun vel ikke have været utilfreds med sin halvgamle ægtemand, siden hun ikke er bange for at bortgifte sine unge døtre til mænd, der ikke længere kan kaldes unge.

Da Vibeke er mellem 16 og 17 år, får hun en søn, som efter at være hjemmedøbt bliver fremstillet i Højby kirke 30. novbr. 1707 og får navnet *Johan*. Han bliver båret af en oberstløjtnants frue, og fadderne er officerer, sandsynligvis har bekendtskabskredsen mest været militære. Således har det måske også været i fru Vibekes hjem, og på Anneberg var det ikke vanskeligt at dyrke sådant bekendtskab, da der i Højby sogn var stationeret en afdeling ryttere, så der til stadighed boede en kaptajn og en løjtnant eller to i Højby. Herskabet på Anneberg kommer hurtigt i forbindelse med disse. Fastelavns søndag 1708 havde en kvartermester Suchou et barn i kirke, det blev båret af fru Vibeke. Blandt fadderne er løjtnant Weldingh fra Edelgave. Det må være fru Vibekes broder Hendrich, der formodentlig har været en ungdomsven af Suchou. Denne er rimeligvis identisk med den senere løjtnant og birkedommer Suchou.

Det var ikke første gang, fru Vibeke bar et barn til dåb i Højby kirke. Allerede i foråret 1707 var hun gudmoder til et barn fra den senere nedlagte landsby Ubberup i nærheden af Anneberg. Det var almindeligt, at bønderne gerne ville have standspersoner til at bære deres børn til dåb, men når de bad

herremændens frue derom, er det vidnesbyrd om, at de satte pris på hende, og at hun ikke følte sig så højt hævet over dem, at de var bange for at bede hende om en sådan tjeneste. Vi skal nok snarere tænke, at hun på sine spadsereture omkring Anneberg har været glad for at tale med bønderfolk, som hun traf på.

I ægteskabet med Wildenradt fik fru Vibeke foruden den foran omtalte søn, Johan, også en søn, der fik navnet *Christian*, samt to døtre, hvoraf den ene måske døde som barn, den anden hed *Anna Dorothea*.

Assessor Wildenradt døde på Anneberg 28. april 1723 og blev bisat i Højby kirke 19. maj. Fru Vibeke, der nu er 32 år, bliver efter tidens skik hurtigt gift igen. Medens det vel sagtens ikke havde været hende selv, der valgte sin første ægtefælle, er der næppe tvivl om, at hun selv vælger den anden. Det bliver en mand, der er kommet til Anneberg som huslærer. Vi ser af kirkebogen, at han var der 1715, da han optræder som fadder. Han nævnes her som mons. Peder Svane, selv skriver han altid *Peder Schwane*. Han var omtrent jævnaldrende med fru Vibeke, dog et år yngre. Om han har været på Anneberg hele tiden siden 1715, vides ikke, men han har sandsynligvis været der ved Wildenradts død, ellers må han være blevet antaget af fru Vibeke snart efter som godsforvalter, for inden årets udgang findes hans navn i tingbogen for Dragsholm birk. Det er ganske vist kun som vitterligheds vidne på en skrivelse fra fru Vibeke, men det er nok ham, der har forfattet den; og i den følgende tid optræder han som forvalter på godset, indtil han efter at være blevet gift med ejerinden kan optræde som ejer. Sandsynligvis har Vibeke Weldingh og Peder Schwane holdt bryllup i begyndelsen af 1724, men dag og sted for vielsen synes ikke hidtil at være oplyst.

Det er ikke meget, vi ved om Schwane, før han kommer til Anneberg. Af oplysninger i Højby kirkebog ved hans død fremgår, at han er født i København 1692 — vist 10. juni. Han skal være blevet student i Sorø 1712. Her skrives hans navn (iflg. N. Lange) Petrus Petrides Schwan, hvorefter man må regne med, at hans fader hedder Peder Schwan. De københavnske

kirkebøger fra den tid er ikke alle bevarede, så der er ikke noget underligt i, at det ikke er lykkedes at finde Schwanes navn blandt de bevarede noterede fødsler. Måske var hans fader en indvandret hollandsk koffardikaptajn,² men han har i så fald nok slået sig ned i København. Det er ikke udelukket, at han er den Peder Schwan (Svane), i hvis hus der holdtes pietistiske forsamlinger 1705, men vi ved det ikke.

Peder Schwane til Anneberg var stærkt religiøs, men der synes ikke separatistiske tendenser hos ham. Det kan dog skyldes, at der i Højby var præster, som han var godt tilfreds med. Schwane kom til at betyde ikke så lidt for Højby sogn; men til at begynde har han næppe været afholdt af bønderne, i hvert fald ikke af dem, der havde svært ved at betale deres afgifter eller ikke holdt sig helt på lovens grund. Schwane havde nok de bedste hensigter, men han forstod sig ikke på bønder og bønders kår. Han ser, at bønderne ikke altid opfylder deres forpligtelser. Sådant sløseri vil han ikke have. De skal lære at være lydige og yde deres skyldighed. Han vil have orden i sagerne. Vil hans underordnede ikke bøje sig med det gode, går han rettens vej. Bliver han vred, og det kan han let blive, kan han også bruge magt.

På den anden side vil han gerne ofre noget, for at bønderne kan blive oplyste, blive dygtige og fromme. Derfor opretter han meget hurtigt en skole i Stenstrup, der ligger nogenlunde centralt i sognet. Senere opretter han også en skole i den foran nævnte landsby Ubberup, hvor der dog kun holdes skole fra allehelgensdag til kyndelmisse (1.-11.—2.-2.), det var vel, fordi der var få børn til denne skole. I det nærliggende Asmindrup sogn, hvor han har noget bøndergods, opretter han også en skole³. Af en fattigvæsens protokol ses, at Schwane 1732 har givet 12 rdl. til de fattiges kasse, provst Nyegaard har givet 6 rdl. 4 mark, hvoraf de 2 rdl. skal bruges til at lade børn gå i skole for. Hele sognets øvrige befolkning har tilsammen kun givet ca. 4 rdl. Heraf ser man, at Schwane ikke har været uvillig til at yde hjælp til de fattige, og at han ofrede ret betydelige beløb til skoler; for det var jo ikke gjort med at oprette skoler, de skulle også holdes vedlige, og der skulle holdes lærere.

Man kan derfor undre sig over, at Schwane har været meget nøjeregnende med at få alle de afgifter ind, som bønderne var forpligtede til at yde, og at han for hårdt frem, om nogen forlod hans gods uden tilladelse. Forud for høsten 1724 lod han på Dragsholm birketing tillyse, at enhver, som sår og høster i Vig og Rørvig vogne, advares mod at hjemtage korn, før tienden er ydet. De skal meddele på Anneberg, hvornår de vil begynde at høste, for at der kan blive sendt tiendetællere. Disse skulle tælle negene, mens de stod på marken, for at tidendeejerne kunne få deres part. I Vig skulle Schwane have både konge- og kirke-tiende, i Rørvig kun kirketiende. Varede det for længe, inden tiendetællerne kom, kunne det ske, at bønderne ikke kunne benytte det gode vejr til hjemkørsel af kornet, men måtte risikere, at det blev mer eller mindre ødelagt af ugunstigt vejr, inden man kunne få lov at køre det hjem. Under disse forhold er det klart, at Schwanes advarsel har vakt uvilje, men i flere år gættog han den forud for hver høst.

Den 3. novbr. 1724 kræver Schwane nogle husmænd og ind-siddere i Vig sogn dømt til at betale nogle afgifter, som de ikke har betalt; for de flestes vedkommende drejer det sig kun om nogle skilling, og i alt beløber det sig næppe til 2 rdl. Wilden-radt har formodentlig ikke villet have ulejlighed med at inddrive disse småbeløb, og han har måske heller ikke nænnet det, da yderne vel sagtens dårligt kunne betale. Man kan også vanske-ligt tænke sig, at det er for beløbets skyld, Schwane sagsøger dem. Det er snarere, fordi han vil lære folk, at de skal gøre, hvad de skal. 2 af husmændene hævder, at de har betalt, men Schwanes „tjener“ (det sømmer sig vist ikke, at herremanden selv møder på tinge) kræver, at de enten skal møde med bevis eller aflægge ed på, at de har betalt.

Formodentlig er Schwane ophavsmand til en sag, som fru Vi-beke har for birketinget 10. december 1723, altså inden de er blevet gift. Sagen drejer sig om en mand, der hedder Svend Pe-dersen. Byfoged *Morten Hansen Grundtvig* forelægger sagen på fru Vibekes vegne. Svend Pedersen opholder sig på det kgl. gods og har i 12 år haft tjeneste uden for Anneberg gods, men nu har

man fundet ud af, at han må være vorned til Anneberg. Vornedskabet var ganske vist ophævet 1702, men kun for dem, som var født efter Frederik IV's tronbestigelse. Svend Pedersen var omk. 30 år og altså født længe før. Men sagen er ikke så ligetil. Svends fader er nemlig født i Skaane, hvor der ikke var vornedskab. Han har været rytter i dansk tjeneste i 4 år. I de sidste 23 år har han boet på det kgl. gods, før den tid har han vistnok været på Anneberg gods, men har aldrig været vorned. Måske er Svend ikke hans søn, for han er født, inden forældrene blev gift. Hans moder er indstævnet som vidne og erkender, at sønnen er født i et hus i Hønsinge på Annebergs gods. Dette gods og det kgl. gods lå imellem hinanden; i en landsby hørte nogle gårde og huse til det ene gods, mens andre hørte til det andet, så det var ikke altid let for fremmede at finde ud af.

Svend Pedersen står ikke ene. Som omtalt opholder han sig på det kgl. gods, hvorfor den konstituerede fuldmægtig for dette gods er indstævnet sammen med ham. Denne mand hedder *Herlof Kjær* og bor i Ulkerup, Egebjerg sogn. Han optræder hyppigt på tinge, ved denne lejlighed er han konstitueret fuldmægtig, men i almindelighed er han stedfortræder for amtsforvalteren, der vel af navn bestyrer det kgl. gods, men har overladt det meste af arbejdet til Kjær. Denne vil ikke godvilligt give afkald på Svend Pedersen, hvorfor sagen trækker ud. Schwane synes vel, at det varer for længe. Han mener at have ret og vil ikke vente på rettens sendrægtige afgørelse. Svend Pedersen tjener hos en af de kgl. bønder i Lille Egebjerg, Vig sogn. Her møder Schwane med 2 mand og forlanger, at Svend skal følge med til Anneberg, hvad han også gør. I et retsmøde, hvor Kjær antyder, at Schwane nok har tvunget Svend til at følge med, tilbyder Schwane at lade ham komme tilbage i pladsen mod kaution, men denne synes ikke at kunne skaffes.

Dom afsiges 31. marts 1724, dens ordlyd kendes ikke, men da Svend Pedersen nu betegnes som vorned til Anneberg, må fru Vibeke har vundet *sin* sag. Men nu er der kommet en ny sag til, idét amtsforvalteren anlægger sag mod Schwane for selv-tægt ved at have tvunget Svend til at forlade sin plads. Schwane

lader sig dog ikke skræmme heraf, men i glæde over, at den sag er vundet, får han lyst til at prøve at få fat i flere bortrømte. Han indstævnedes 4, men de mødte ikke; det er tvivlsomt, at han får fat i nogen af dem.

Svend Pedersen får han heller ikke megen fornøjelse af. Han rømte fra Anneberg 13. april og mødte for retten som stævnet 21. april. Her forklarer han, at han måtte flygte for at redde sit liv. Schwane havde pryglet ham, slået ham på hovedet, på hagen og mange steder på kroppen. Han er nu husmand i Lille Egebjerg. Kjær har formodentlig skyndt sig at få givet ham et hus i fæste. Svend Pedersen begærer dom over Schwane. Dommeren henviser ham til at søge øvrigheden, om han gør det, vides ikke, men sagen kommer igen for birketinget, hvor Kjær møder med fuldmagt fra amtsforvalteren. Schwane anklages for at have trakteret kgl. Majestæts husmand Svend Pedersen med hug og slag i hans arrest på Anneberg, da han bad om lov til at gå hjem og ikke ville tage tjeneste hos ham.

Nu føres der vidner. Det første vidne er en mand, som har gravet i Annebergs have sammen med Svend Pedersen. Han forklarer, at Schwane blev vred, da Svend anden gang bad om at måtte gå hjem; som grund anførte han sine slidte klæder. Svend løb så derfra over marken. Efter befaling af Schwane løb vidnet efter ham, men kunne ikke indhente ham, fik fat i en hest, og nu nåede han Svend og fik ham med tilbage. Han ville ikke gå ind ad porten, men lod sig dog bevæge til det, da en sagde til ham, at han ikke ville komme til at lide nogen skade. Så kom Schwane. Vidnet så ikke, at han slog Svend, men da denne igen kom i haven for at grave, var han blodig i hovedet. Det næste vidne havde set Schwane give Svend 2 slag med en kæp, som han havde skåret til at bære vandkanden i. Svend løb snart igen fra haven. Schwane efter ham. Svend kom tilbage igen. Det var dagen før påske. Da vidnet næste søgendag igen kom til gården, fik han at vide, at Svend om natten var løbet fra gården. På opfordring af Schwane forklarer et tredje vidne, at Svend var så fnattet, at ingen ville ligge sammen med ham.

6. oktober begærer såvel Schwane som Kjær tingvidner (ud-

skrift) af, hvad der er passeret i retten. Schwane ønsker tillige en udskrift af Kjærs fuldmagt fra amtsforvalteren. Disse ønsker efterkommes. 23. april 1725 er sagen igen for retten. Kjær fremkommer med et indlæg mod Schwane, der tilpligtes til at møde 11. maj, om han vil gøre indsigelse. Schwane mødte ikke. Sagen blev optaget til dom, der blev afsagt 1. juni 1725, men dommen er ikke anført.

Schwane er nu blevet kommerceråd. Man var så glad for titler dengang, at man gerne betalte noget for at få en sådan. Da staten trængte til penge, havde man fundet på at lade folk betale noget for at få en titel, og det skal være på denne måde, at Schwane har fået sin⁴. Han har måske ment, at den kunne hjælpe ham til at hævde sig blandt andre herremænd, der vel nok ikke rigtig regnede ham for deres lige, fordi han var borgerlig født. I tingbogen nævnes han 6. oktober 1724 som kommerceråd.

Det er især i Schwanes første tid på Anneberg, at han har mange retssager. Senere bliver de sjældnere. Han bliver vel klar over, at der vindes ikke meget ved sådanne sager. Han skønner vel også, at det ikke er så let at få bønderne til at makke ret, som han havde troet, og at man ikke opnår ret meget ved tvang. Der er dog et område, hvor han er nødt til at påkalde rettens hjælp, nemlig mod skovtyveri. Det var ikke ualmindeligt, at bønderne tog det tømmer, de skulle bruge, hvor de kunne få fat i det uden hensyn til, hvem der ejede skoven. Det er derfor ikke alene godsets egne bønder, der stjæler i Annebergs skove, men også de kgl. bønder. Meget tit er det mest de unge træer, det går ud over. De er jo lettest at have med at gøre, når man skal skynde sig, men derved ødelægges skoven, så man forstår, at dette kan ejeren ikke lade passere. I Schwanes retssager mod skovtyvene fremhæves, at det drejer sig om unge træer. Mange af bønderne betragtede det vel ikke som egentligt tyveri, derfor var det så svært at bekæmpe.

Når det er bønderne på det kgl. gods, Schwane har stridighed med, er Kjær deres forsvarer, som vi har set med Svend Pedersen. Således bliver Kjær ofte Schwanes modstander for ret-

ten, men det har ikke medført noget personligt uvenskab. De har tværtimod været gode venner, hvad vi kan skønne af, at Kjær er fadder til den yngste af Schwanes to døtre. De to mænd har begge været betydelige nok til at respektere hinanden, selv om de hver især gjorde, hvad de kunne for at besejre hinanden i sager for retten.

Omtrent samtidig med, at Schwane bliver herremand på Anneberg, bliver Hans Nyegaard sognepræst i Højby, fra 1729 tillige provst. Mellem disse to mænd bliver der et godt samarbejde. Nyegaard er ikke pietist. Men han har det tilfælles med pietisterne, at han er ivrig for at fremme skolevæsenet, og for at der skal skaffes hjælp til fattige og nødlidende. Her fik han god støtte af Schwane. Det er sandsynligt, at det er efter tilskyndelse af Nyegaard, at Schwane opretter skolen i Stenstrup. En halv snes år efter oprettes der to rytterskoler, så omkring 1735 er sognet ret godt forsynet med skoler, lærerne er vist også ret gode i den første tid.

De fattige har elendige kår. De, der kan gå med tiggerposen og ikke skammer sig ved det, kan måske klare sig nogenlunde, men de svagelige lider tit nød, især når der kommer år med misvækst, og det var tilfældet i Odsherred 1733. Schwane og Nyegaard vil begge gerne hjælpe de fattige, men fattigdommen er så stor, at privat hjælp ikke slår til. Vi må tænke os, at de to taler sammen om, hvad der kan gøres. De har ment, at oplysning ville gavne en hel del, derfor gjaldt det om at få oprettet skoler; men der må også gøres noget for at bedre på forholdene i øjeblikket. Nyegaard fremsender til stiftsbefalingsmanden forslag om, at tiggerne skal blive hjemme i deres eget sogn, hvor man kender dem og deres trang, medens man nu ofte giver i blinde. En sådan ordning ville tjene både de fattige og dem, der skal give. Han mener også, at man bedre kunne komme de sengeliggende til hjælp. De er særlig dårligt stillet, for de kan jo ikke tigge. De skal som andre fattige have kosten fra nogle gårde i nærheden, oftest fra 7 gårde, der hver leverer den syge kost een dag om ugen. Den, der bringer maden, hjælper måske den syge lidt, hvis der er tid til det, pligt til det er der næppe, og lys og

varme er det småt med. Provst Nyegaard ser, at det er galt, og han prøver, om der dog ikke kan findes på udveje, men det er ikke let, for der er ikke midler til at hjælpe med. Schwane er forstående, måske også enkelte andre, men de fleste i sognet har ikke megen offervilje, måske heller ikke meget at hjælpe med i de år, hvor trangen er størst.

Om venskabet mellem Schwane og Nyegaard vidner, at Schwane er blandt fadderne, da Nyegaard 1725 har en datter, som bliver døbt, og da Schwanes yngste datter efter hjemmedåb bliver fremstillet i kirken, bliver hun båret af madam Nyegaard. Det er også af bemærkninger i kirkebogen tydeligt, at Nyegaard har sat stor pris på familien på Anneberg.

Det var ikke noget lille gods, Schwane var blevet ejer af. Foruden de to herregårde havde han bøndergods, der 1754 var ansat til 324 tdr. hartkorn. Desuden konge- og kirketienden i Vig sogn samt kirketienden i Rørvig. Bøndergodset synes Schwane ikke at have forøget, derimod har han søgt at udvide og afrunde Annebergs jorder ved lejlighedsvis at købe tilgrænsende smålodder. Han køber også et hus i Højby og et i Lumsås, måske flere. Det er nok for at skaffe lejligheder til folk, der er i hans tjeneste på Anneberg eller Ellingegaarden. Man synes ganske vist, at de derved får lidt langt til arbejdspladsen, men det har de måttet finde sig i. På den tid var man jo trænet i at gå. Med bøndergodset sker vist ingen forandring i Schwanes tid.

At Schwane var kirkeejer i Vig medførte et par retssager, hvoraf den ene gik til Sjællandsfars landsting. Den angår to obligationer, som tidligere ejere af kirketienden har udstedt henholdsvis 1699 og 1705. Schwane har nok ikke kendt noget til dem. De lyder på ret store beløb: 2200 + 3000 rdl. Det er vist arvingerne efter tidligere ejere af obligationerne, der her håber på at kunne komme til penge. De bliver dog skuffet, idet obligationerne bliver kendt døde og magtesløse, og Schwane fritages for enhver forpligtelse med hensyn til dem.

Den anden sag påbegyndes af sognepræst Schiwe i Vig. Han mener at have ret til nogen afgift af kirken, men kan åbenbart ikke føre bevis for denne ret, for efter at have fået sagen udsat i

14 dage frafalder han påtale, men han er blevet vred, og han hører til dem, som har vanskeligt at styre deres vrede. Han klager over, at den vin, som Schwane har leveret til altergangen i Vig kirke, ikke er god nok. Værre er det, at da han ikke kan ramme Schwane, lader han sin vrede gå ud over nogle helt uskyldige husmandsfolk, der har boet på Schwanes gods i Vig sogn, men er flyttet til Højby sogn. Dem nægter han pas, så de kan ikke komme til alters. Provst Nyegaard søger om biskoppens tilladelse til at tage dem til alters, uanset at de ikke har pas og skudsmål fra sognepræsten på det sted, hvorfra de er flyttet, således som påbudt af biskoppen. Husmanden har først selv bedt Schiwe om det, og derefter havde Schwane sendt bud til ham om at få det, men uden resultat. Schiwe var nok en meget stridbar herre. Det kommer også for tinget, at han og provst Nyegaard engang skal have været i slagsmål. Der føres et par vidner, men de kan ikke huske noget, udover at den ene ved, at en af dem havde slængt præstekjolen, men han husker ikke, hvem af dem det var.

Vig kirke har også nogen jord i Udby sogn på Tuse Næs, hvorfor Schwane sammen med sognepræsten der skal stille en soldat. Schwane har stillet soldat i 3 år, og da han kun har halvt så megen jord som præsten, mener han, at nu må det være denne, der skal skaffe soldaten. Præsten lover det også, men gør ikke alvor af det, og da han endelig sender en, bliver han kasseret. Schwane får en sessionsresolution for, at præsten skal stille en duelig soldat til første session, ellers skal han betale en mulkt på 12 skilling pr. dag, til soldaten kommer. Formodentlig er Schwanes soldat så blevet fri. Schwane havde givet ham en gård i fæste; der var en enke på gården, men hende giftede soldaten sig med. Måske har det ikke været så let at få gården bortfæstet, når enken fulgte med, men noget sådant var ikke ualmindeligt dengang. Soldatertjenesten var forhadet, så kunne en soldat slippe fri af denne tjeneste og i stedet få en gård i fæste, var han rimeligvis villig, selv om enken fulgte med.

Endnu en retssag må omtales. Schwane har 3 bønder, som bruger nogen jord, som hører til Højby kirke. Heraf skal der

svares afgift til rektoren ved Roskilde skole. Men bønderne har „glemt“ at betale. Det synes at have fået lov at gå i en årrække, men da Schnabel bliver rektor, kræver han afgiften. Siden 1688 har rektoratet været kirkcejer i Højby, men Schnabel mener ikke, at de pågældende bønder har betalt siden 1712, hvorfor han indstævner Schwane til sammen med bønderne at betale for 16 år; det drejer sig i alt om ca. 110 rdl. Retten kommer til det resultat, at det ikke kan bevises, at der ikke er betalt afgift siden 1712; men fra Schnabel blev rektor og har krævet afgiften, bør den betales. Schwane betaler på sine bønders vegne. Om han får pengene igen af dem kan være tvivlsomt. Det viser sig nemlig senere, at rektoren ikke får afgifterne, hvorfor han i et par breve til Schwane beder ham være sig behjælpelig med at få dem. Der er altså ikke kommet fjendskab mellem Schwane og Schnabel på grund af retssagen. Man har indtryk af, at for Schwane fører retssager ikke til personligt uvenskab, han kan tåle at tabe.

Forbindelsen med Bang

Blandt familien Schwanes bedste venner er *Niels Christian Bang*, der 1728 var blevet forvalter over det kgl. gods i Odsherred, og hans hustru *Catarina Marie Kjær*. Bang er præstesøn, født i Vorbasse 1699⁵. Medens den foromtalte Herlof Kjær på tinge optrådte på amtsforvalterens vegne, er Bang selv udnævnt til forvalter over godset og tituleres som sådan. Han er ugift, da han kommer, men bliver gift, inden der er gået et år. Hvem hans hustru var, er vist aldrig oplyst. Vi kan gætte på, at hun er datter af Herlof Kjær, men har ikke stort andet end navnet at støtte os til. Kjær dør 1730, ca. 47 år gl. Efter hans død kræver Bang, at der af retten skal udnævnes 4 mand til at afgive skøn over brøstfældigheden af gården, hvor Kjær har boet, og han indstævner såvel Kjærs enke som hendes lavværge i anledning af skiftesagen. Er det som kgl. forvalter eller som medarving på sin kones vegne, at Bang er så ivrig for at få rettens afgørelse i denne skiftesag, eller er grunden bare den, at han selv skal overtage gården som sin embedsbolig? Vi kan ikke

svare på disse spørgsmål. Underligt synes det, om Bang er så rethaverisk over for fru Kjær, hvis hun er hans svigermoder — hun kan jo også være hans hustrus stedmoder. Hun har meget hurtigt efter mandens død ladet afholde auktion over boet. Måske har gården været så forsømt, at Bang har været nødt til at gribe ind. Blandt fadderne til Bangs børn er et par gange nævnt Nicolai Kjær, der den ene gang betegnes som barnets morbroder, i øvrigt synes ingen af hustruens slægt at have været faddere. Vi må erkende, at vi ikke er i stand til at klare, om der har været slægtskab mellem Herlof Kjær og Bangs første hustru.

Bang og hans hustru synes hurtigt at være kommet i et godt forhold til den omboende befolkning. Det gælder både høje og lave. Allerede 6.5.1729 er Bang fadder ved en barnedåb hos den daværende ejer eller bruger af Egebjerggård, hvor han selv senere kom til at bo. I de følgende år er hans hustru ofte gudmoder også til bøndernes børn. Bangs navn forekommer meget hyppigt i tingbøgerne i hele hans tid som forvalter, så et grundigt studium af disse bøger ville bidrage godt til at få et pålideligt billede af manden, men vi må begrænse os til at anføre, at han har været en god forsvarer for kronens bønder, når de havde fået en retssag for birketinget. Han var heller ikke bange for at påtage sig en utaknemlig sag, når hans hjælp tiltrængtes. Det ser vi af en sag mod en skoleholder, der har skaffet sig lidt ekstrafortjeneste ved ulovlig brændevinsbrænding. Han har rimeligvis ikke råd til at leje sagfører, så det ser håbløst ud. Men ved næste retsmøde møder Bang som hans forsvarer med den begrundelse, at skoleholderen bor på jord, der hører til det kgl. gods. Modpartens sagfører protesterer, men retten giver Bang medhold i, at han har ret til at være forsvarer. Han kan vel ikke redde skoleholderen fra at blive dømt, men han protesterer med stor virkning mod meget af det, der hidtil er foretaget i sagen. Man har en følelse af, at skoleholderen, der har følt sig slået fuldstændigt ud, har åndet befriet op, da Bang tog ordet. Han kunne til tider være skarp i sine udtalelser over for modparten, men har sikkert været respekteret for sin dygtighed.

Schwane og Bang måtte hurtigt komme i forbindelse med

hinanden. Deres bønder boede spredt imellem hverandre. Tvistigheder kunne ikke undgås. Undertiden førte det til retssager, til andre tider kunne de i fællesskab finde en afgørelse, som bønderne bøjede sig for. Uundgåelige retssager mod hinanden hindrede ikke et trofast venskab mellem de to mænd, og det blev nok også til venskab mellem deres hustruer.

Da Bangs første barn, *Jørgen Andreas*, fremstilledes i kirken efter at være hjemmedøbt, blev han båret af fru Schwane. Blandt fadderne var Schwane og kaptajn *Friboe*, der nylig var blevet gift med Schwanes steddatter, *Anna Dorothea Wildenradt*. En datter af dette ægtepar, *Christine Carlotte Friboe*, blev Jørgen Andreas Bangs hustru. Både Schwane og Friboe er forøvrigt faddere til flere af Bangs børn af første ægteskab. Et af dem, Johannes, bliver båret af fru *kaptajn Wildenradt* på Anneberg. Kaptajn Wildenradt må være en af Schwanes to stedsønner. Venskabet mellem Schwane og Bang er kommet til at omfatte også fru Vibekes børn og svigerbørn af første ægteskab.

Efter at have boet i Ulkerup nogle år flyttede Bang og hans hustru til Egebjerggård, der vel var noget større end gården i Ulkerup. De får 10 børn i løbet af 14 aar. 4 af dem dør dog som små, deraf 2 drenge i 1743, den ene er 9 måneder, han dør 6. januar, den anden dør som spæd 8. maj, og en måned efter, 8. juni 1743, dør Bangs hustru, og han står ene tilbage med 6 børn, hvoraf det ældste ikke er fyldt 13 år. Vi kan tænke, at det har været en streng tid for Bang, og at han tit er søgt til sine venner på Anneberg for at tale med dem om, hvorledes han nu skulle forholde sig. Foruden gennem venskab var han også knyttet til dem ved den fælles kristentro, som havde sat sit præg på begge hjem.

Når den ene ægtefælle døde, varede det på den tid sjældent længe, inden den efterlevende giftede sig igen. I mange tilfælde var det vel også nødvendigt, fordi hjem og bedrift ellers ikke kunne blive passet. Da mange døde i forholdsvis ung alder, blev der også mange unge enker og enkemænd, men de fleste fandt hurtigt en ny ægtefælle. Bang har næppe været i tvivl om, hvor han skulle søge sig en ny hustru. Schwane har 2 døtre, men den

ældste, den 18-årige *Regina Margrethe* er allerede for et år siden blevet gift med tolder *Knoblauch* i Rørvig. Bang får så den yngste. Hun hedder *Ulrica Eleonora*⁶ og er lige fyldt 17 år, da hun bliver viet til Bang 29. november 1743. Vielsen finder sted på Anneberg iflg. kongebrev. Hun er hjemmedøbt 2. novbr. 1726 og er vel født den dag eller dagen før. Ved fremstillingen i kirken 4. novbr. blev hun båret af madam (senere provstinde) Nyegaard, blandt fadderne var, foruden Herlof Kjær, kaptajn Friboe og provst Chrystalsin i Egebjerg.

Bang er 44 år, da han bliver gift med *Ulrica*, men han bliver ikke narret med sin unge hustru. Hendes opgave var ikke let. Hun blev stedmoder til 6 børn, hvoraf det ældste kun var 4 år yngre end hun selv. I ægteskabet med Bang fik hun 9 børn, så der var nok for hende at tage vare på, men så vidt man kan skønne, har hun været opgaven voksen. I hvert fald blev børnene til noget. Af stedbørnene var det især den næstældste, der nåede frem til en høj stilling. Han hed *Ole (Oluf) Lundt Bang*, endte som justitarius i Hof- og Stadsretten. Under Struensee-processen var han Brandts forsvarer. Han var ivrig for bondestandens frigørelse og udgav 1786 et skrift herom. Det vakte stor opmærksomhed og fremkaldte skrivelser for og imod.

Det ældste af *Ulricas* stedbørn var, som nævnt foran, *Jørgen Andreas Bang*, der blev præst. *Schwane* kaldede ham til res. kapellan for Vig-Asmindrup menigheder 1753, da han kun var 23 år; han tiltræder først embedet 2 år senere. *Schwane*, der havde kaldsret, har vel kaldet ham så tidligt for ikke at være forpligtet til at kalde en anden. *Jørgen Andreas Bangs* bryllup med jomfru *Friboe* finder sted på Anneberg. Formodentlig har bruden boet der, eller *Schwane* har ønsket at holde dette bryllup for sine to „børnebørn“. Det er nemlig tydeligt, at de begge har regnet ham for bedstefar, skønt han ikke var det til nogen af dem. *Jørgen Andreas Bang* blev senere sognepræst i Store og Lille Fuglede, hvorfra han 1781 kom til Korsør-Taarnborg.

Både *Schwane* og *Bang* har haft de fleste af præsterne i Ods-herred som omgangsfæller, og ved giftermål kommer de i slægtskabsforhold til nogle af dem. 1730 bliver sognepræst *Dahl* i As-

næs viet til jomfru Margrethe Sophie Schwane Hun er formodentlig Schwanes søster. Vielsen foretages på Anneberg. Ved indførelsen i kirkebogen har provst Nyegaard tilføjet: „Gud vel-signer og lyksaliggøre deres ægteskab“. Den samme tilføjelse har han gjort ved indførelsen af kaptajn Friboe og jomfru Wildenradts vielse. Man kan se det som vidnesbyrd om Nyegaards nære tilknytning til familien på Anneberg.

1753 bliver sognepræst Garde i Vig viet til Vibeke Petrine Friboe, datter af kaptajn Friboe. (Vielsen foretages på Anneberg). Af Bangs og Ulricas døtre bliver 2 gift med præster, men det skal vi senere vende tilbage til.

Nogle måneder efter Ulricas bryllup med Bang døde hendes mor, 53 år gl. Hun blev iflg. kirkebogen begravet i Højby kirke 16. april 1744. Efter Hofmans fundatser skal imidlertid såvel hendes som hendes første mands lig henstå i åben begravelse i Vig kirke på den tid, da Hofman skriver om Vig og Højby sogne. Forklaringen er antagelig, at Schwane efter sin hustrus død har ladet indrette en begravelse i Vig kirke, hvor han var kirkeejer, og han har så ladet de to kister føre fra Højby til Vig kirke.

Fru Vibeke's død har været et hårdt slag for familien. Ulrica har regnet med at have moderen at søge hjælp og råd hos, om hun kom ud for vanskeligheder. Det var i hvert fald rart at have hende i nærheden. Der er ca. 7 km mellem Anneberg og Egebjerggård, så selv om man ikke havde nutidens befordringsmidler, var det overkommeligt. Men det varede kun lidt over 4 måneder efter Ulricas bryllup, inden hun måtte mangle moderens støtte. Måske er fru Vibeke også blevet savnet af Ulricas stedbørn, der har kendt hende, før hun blev deres „moder“. Jørgen Andreas og Oluf Lundt opsætter (formodentlig over hendes kiste, men findes nu på Det kgl. Bibliotek) et sørgedigt, som kaldes en Ære-Støtte for hende. Det er vel næppe de to drenges eget værk, men derfor kan det nok sige noget om, at hun ikke har været uden betydning for dem. Det er i tidens svulstige stil og ligner andre rimerier, som blev til for at ære en afdød. Hun prises i så høje toner, at vi har svært ved at tage det alvorligt, men i datiden så man vel ikke noget galt i sådan

ros. Underskriften lyder: „Sørgeligst samt skyldigst oprejst af Den salige Frues Datters Sønner.

Jørgen Andreas Bang og Oluf Lund Bang“.

Det var dog nok Schwane, som savnede hende hårdest. Pastor Schow skriver i kirkebogen ved hans død, at han kun var een gang gift. Denne bemærkning er vel et udtryk for, at man har undret sig over, at den 52-årige mand ikke hurtigt tog sig en ny hustru, således som det var almindeligt. Der var nok adskillige, som ønskede sig stillingen som frue på Anneberg, der var andre, som gerne ville have en datter anbragt i den stilling. Men Schwane har nok ikke kunnet tænke sig nogen i Vibeke's sted. Hun var ikke alene den, ved hvem han var blevet ejer af 2 herregårde med tilliggende bøndergods, men hun havde sikkert været enig med ham i, at det var betroet gods, som skulle bruges efter Guds vilje. Ellers havde han vel næppe kort efter giftermålet oprettet en skole og senere een eller to til og holdt dem i gang for egne midler. I sine yngre dage var Schwane, som vi har set, hidsig og for til tider voldsomt frem. I tidens løb er han blevet lidt mildere af sind. Han har vel lært et og andet af sine nederlag, men mon ikke fru Vibeke har haft sin del i, at han blev mindre voldsom og mere forstående over for sine undergivne? Han har nok følt sig i stor taknemmelighedsgæld til hende og til Gud, som havde givet ham så meget mere, end han i sin ungdom havde haft udsigt til at opnå. Savnet af hustruen skal bæres. Det skal ikke skubbes til side ved, at en anden får hendes plads.

Schwane lever 18 år efter sin hustrus død. Han oplever at se en stor børneflokk vokse op hos Ulrica og Bang på Egebjerggård, og der er heller ikke langt til hans anden datter i Rørvig. Endnu nærmere end disse to bor steddatteren i Højby. Han har altså ikke langt til sine nærmeste, og da stærkt sammenhold præger familien, har han meget at glæde sig over.

En enkelt retssag, som Schwane på sine ældre dage anlægger mod en soldat, der har forladt hans godt, bør vist omtales, da den både viser, hvor let det er at forlade et gods og komme over på et andet, og hvor svært det er at få lov at blive der, når man er soldat.

En af de soldater, som Schwane har stillet, tjener hos en af hans bønder i landsbyen Gudmindrup. I samme by har præsten i Højby en mensalgård, der er bortforpagtet til en mand, hvis datter er (eller under sagen bliver) gift med nævnte soldat. Hendes fader bliver svagelig, så han ikke kan passe gården. Soldaten forlader sin plads, hvor han efter fæstemålet skulle blive et halvt år længere, og går over på svigerfaderens gård, hvor han bliver for at hjælpe med bedriften. Skønt han er i samme landsby, sagsøger Schwane ham for at være rømt fra godset. Langvarig retssag med afhøring af vidner m. m. Ved dommen tilpligtes soldaten at betale et halvt års løn til husbond og herskab, hans svigerfader skal betale dobbelt så meget og betale den skade, som ved soldatens bortgang er påført husbonden. Desuden skal de i fællesskab udrede sagens omkostninger. Soldatertjenesten lagde kun beslag på en ringe del af soldatens tid, så han kunne godt gøre karlearbejde på en gård samtidig med soldatertjenesten, men medens Schwane i sine unge dage sagsøgte rømningsmænd for at få dem tilbage, har han senere holdt op med dette; men en soldat vil han ikke undvære. Han kan ganske vist udskrive en anden, men der er ingen, som godvillig vil være soldat, og Schwane er vel ikke glad for at skulle tvinge flere, end han er nødt til, men det gør os ondt for soldaten. Havde han giftet sig med datteren af en af Schwanes bønder, var han vel nok blevet fri og havde fået lov at få svigerfaderens gård i fæste efter ham.

Schwane bliver ikke fri for sorger på sine gamle dage. Begge hans døtre bliver enker i en ung alder. Ulrica gifter sig dog så hurtigt igen, at Schwane kan nå at være forlover. Et årstid senere dør Schwane 11. juni 1762. Der står i kirkebogen, at han blev 70 år og 1 dag. Han havde selv bestemt, at der ved bisættelsen i Højby kirke skulle læses Gal. 3, 22 (Men skriften har indesluttet alt under synd, for at forjættelsen skulle af tro på Jesus Kristus gives dem, som tror) og Joh. 11, 25 (Jeg er opstandelsen og livet, den, som tror på mig, skal leve, om han end dør). Det sidste af disse skriftsteder skulle være tekst for talen. Pastor Schow, der nu var præst i Højby, skriver, at han prædi-

kede over disse af Schwane selv udvalgte sprog. Efter bisættelsen blev Schwanes lig båret til Vig, står der i kirkebogen, der er ca. 8 km fra Højby til Vig, så det har været langt at bære en ligkiste, men det må vel have været anset for mere passende end at køre den på en vogn. Pastor Schow var pietist, men det gode forhold mellem herremanden og sognepræsten fortsatte, selv om man ikke er i stand til at afgøre, om venskabet har været lige så varmt som i Nyegaards tid. Det pietistiske hos Schow har næppe frastødt Schwane, og han har nok hele tiden været en trofast kirkegænger, ligesom han også i Schows tid holdt de skoler i gang, som han havde oprettet. Men der er vel nok ikke ved disse skoler udrettet nær så meget, som han havde tænkt, da han som ung mand blev herremand og mente, at han snart skulle få sat ret skik på det, som han havde fået at råde over. Skuffelser havde han fået, men dem havde han lært noget af, han havde bl. a. lært, at det er begrænset, hvad vi mennesker formår, og at vi ikke må tro, at vi kan få andre mennesker til at blive, som vi vil, at de skal være, selv om vi er helt sikre på, at det ville tjene dem bedst. Det var nok gået ham som adskillige andre, at han altid havde troet på Gud; men i hans unge dage havde han også troet en hel del på sig selv. På hans ældre dage var troen på Gud bevaret, men troen paa ham selv var blevet stærkt svækket.

Vi vender nu tilbage til Ulrica og Niels Chr. Bang på Egebjerggård. De fik 9 børn sammen. Det kan siges om dem som om Bangs børn af første ægteskab, at de blev til noget. Vi skal nævne nogle af dem: Den ældste hed *Peter Schwane Bang*. Han blev præst. Begyndte som kapellan i Asmindrup og endte som sognepræst i Vig. Den næste i rækken var *Vibeke Mergrethe*, der 15 år gl. bliver gift med den meget ældre pastor Thoneby i Nykøbing. Han dør snart; som 17-årig bliver hun derefter gift med en læge. Han døde også ret hurtigt, og med et tredie ægteskab gik det noget lignende. Nr. 3 er lægen, professor *Frederik Ludvig Bang*. Nr. 4 er *Cathrine Marie Bang*, der blev Grundtvigs moder. Hun blev født 1. juli 1748 kl. 4 om morgenen, døbt 7. juli. Fru kajtajn Wildenradt bar hende (Kaptajn W. må være

Ulricas halvbroder, han blev vist senere oberstløjtnant). Fadderne var Schwane, tolder Knoblauch, Jørgen Andreas og Ole Lundt Bang samt jomfru Vibeke Dahl, datter af pastor Dahl og Margrethe Sophie Schwane, Asnæs. Cathrine Marie er formodentlig opkaldt efter Bangs første hustru. Vi må endnu omtale et af Ulricas og Bangs børn, nemlig datteren *Susanne Christine Bang*, der blev Henrik Steffens moder. Hun blev født 24. januar 1751.

Den første madam Bang var ofte gudmoder, det samme gælder om Ulrica, i hvert fald støder man jævnlig på hendes navn som den, der har båret et barn til dåb. Det varer kun kort, at Ulrica kaldes madam, allerede 1744 bliver Bang kammerråd og hun følger kammerrådinde. Man var på den tid meget omhyggelig med titlerne. Bang var endda efter sønnens oplysning blevet *virkelig* kammerråd⁷. Det var heller ikke uden grund, for han har sikkert gjort god fyldest i sit embede.

Der er kun ca. 7 km fra Egebjerggaard til Anneberg, så det var let for Ulrica at besøge sin fader. Tilmed går vejen til Nykøbing lige forbi gården, så når Ulrica havde ærinde til købstaden, benyttede hun sig nok af lejligheden til at hilse på sin fader. Ofte havde hun vel nogle af børnene med, og efterhånden som de voksede til, tog de vel tit selv en tur hen til morfar.

Bang og Schwane havde mange fælles interesser og har ofte været sammen. De har talt om deres marker og deres husdyr, og kvægsygen, som rasede rundt om dem og vel sagtens også ramte deres besætninger. Den ramte i hvert fald deres bønders kvæg, og det var slemt nok, for så skulle de vel hjælpes til ny besætning. De fleste bønder kunne ikke bære det tab, som kvægpesten voldte. Bang og Schwane har talt om de bryderier, de havde med nogle af deres bønder. De har talt om de fattiges lidelser og om, hvad der kunne gøres for at hjælpe dem. De har glædet sig, når der kom mange børn til de skoler, som nu var oprettet på deres godser, og de har talt om, hvor svært det var at få bønderne til at skønne på det, der blev gjort for at hjælpe dem fremad. Tit har de ældste af Bangs sønner lyttet til sådanne samtaler. Mon ikke Oluf Lundt ved at lytte til fade-

ren og og bedstefaderen allerede i sin ungdom har fået den påvirkning til at virke for forbedring af bøndernes kår, som kommer til udfoldelse under hans arbejde i den store landbokommission. Jørgen Andreas får måske også ved at lytte til disse samtaler tilskyndelse til at blive præst og på den måde virke for det, som var det bærende for hjemmene på Anneberg og Egebjerggård.

Bang døde 5. december 1760. Døden kom pludselig efter næppe en times sygdom⁸. Han blev begravet 22. december i Egebjerg kirke. Kirkebogen oplyser, at han blev 61 år 9 måneder 2 uger 4 dage gl.

Gennem 32 års virke som forvalter over det kgl. gods i Ods herred har Bang fået stor betydning for egnen. Han har været streng i at håndhæve lovbestemmelser, ikke mindst på det moralske område, men har nok i almindelighed været en god overordnet for kronens bønder, ligesom han har været en god og solid embedsmand. Som nævnt foran vil det være muligt ved arkivstudier at få et tydeligere billede af hans person, men vi standser ved det her fremdragne. Dog vil vi ikke undlade at nævne de to sætninger, som han indskærpede sine børn: „Altid Gud for øje!“ og „Tankerne ved, hvad I gør!“

5 måneder efter Bangs død giftede Ulrica sig med hans efterfølger *Jacob Hansen*. Det var vel næsten nødvendigt for hende. Hun havde næppe midler til at kunne forsørge sig selv og 15 børn. De ældste af stedbørnene var ganske vist i stand til at klare sig selv, kunne måske endda hjælpe de yngre lidt, men der var i hvert fald mange at drage omsorg for. Det yngste af børnene var ikke fyldt 1 år. Det er vel også muligt, at Jacob Hansen havde bedre udsigter til at blive Bangs efterfølger som forvalter, når han lovede at gifte sig med enken. Hvordan det end forholder sig med dette, var hverken Ulrica eller børnene narret med Jacob Hansen. Brylluppet blev holdt 22. maj 1761, og i kirkebogen benævnes han som kammerråd, så han har hurtigt fået den titel. Måske har han købt den for ikke at være ringere end formanden. Jacob Hansen har nok været på Egebjerggård ved Bangs død. Han er nemlig fadder til et barn 7. januar 1761, og så kan det

næppe tænkes, at han lige skulle være kommet. Han har vel været huslærer⁹ ligesom sin svigerfader. Måske har han hjulpet Bang med arbejdet som forvalter, så han ikke har været ukendt dermed.

Straks efter Bangs død blev forvalteren på Dragsholm konstitueret som forvalter over det kgl. gods, men allerede 16. januar 1767 kan Jacob Hansen som forvalter over krongodset lade foretage de tilbørlige lysninger på tinge angående skifte efter afdøde bønder.

Man undrer sig over, at Bangs enke 30. januar lader tillyse offentlig auktion mandag 16. februar ikke alene over besætning og redskaber, men også over alt indbo, selv husgeråd og sølvtøj m. m. Der skulle vel holdes skifte med børnene, men man skulle dog tro, at hun burde have haft lov at beholde noget af det mest nødvendige, men det ser ud, som alt skal sælges. Formodentlig har hun og Jacob Hansen købt en del af det. Men man må sige, at det var hårde vilkår for en enke, om hun straks efter mandens død var nødt til at lade alt, hvad de havde haft til det fælles bo, sælge på auktion.

Året efter dør som nævnt Schwane. Jacob Hansen og Ulrica tænker nok hurtigt på at købe Anneberg, for at den kan blive i familiens eje. Ulricas søster er for ikke ret længe siden blevet enke og vil rimeligvis gerne, at søsteren og svogeren køber barndomshjemmet. Hun og Ulrica er vistnok eneste arvinger, Schwanes stedbørn har formodentlig fået deres arvepart efter moderen udbetalt, så det er måske ikke så vanskeligt for Jacob Hansen at klare den udbetaling, som kræves. Gården bliver solgt ved auktion sammen med Ellingegården og alt tilliggende bøndergods, tiende m. m. Ved tredie og sidste auktion bliver godset solgt til kammerråd Jacob Hansen for 35,000 rdl. Auktionen er holdt i september 1762.

Det varer vel næppe længe, inden Jacob Hansen og hans hustru flytter til hendes barndomshjem. Inden de flytter fra Egebjerggård, bliver Cathrine Marie Bang dog konfirmeret. Det sker 3. oktober 1762, og der er kun 2 konfirmationer. Jacob Hansen og Ulrica får 2 børn, en søn, der bliver født på Egebjerggård 20.

januar 1762 og får navnet Hans Jacob Hansen, og en datter, som bliver født på Anneberg 1. maj 1763 og får navnet *Christine Margrethe Hansen*. Hende skal vi senere vende tilbage til.

Cathrine Marie Bang og de fleste af hendes helsøskende får altså i deres ungdomstid deres hjem på Anneberg. Hun og hendes søster Susanne Christine bliver meget benyttet som gudmødre. Det kan ske, at der en søndag er brug for dem begge som 29. sept. 1768, da et tvillingepar, en dreng og en pige, bliver døbt. Cathrine Marie bar drengen, Susanne pigen. Dette viser, at disse unge piger og deres forældre har været afholdt af befolkningen i sognet, og at de ikke holdt sig for fine til at glæde bønderne med at bære deres børn til dåb. Snarere har det nok været en glæde for dem at få lov til det.

Det var en stor flok børn og unge, der samledes på Anneberg på den tid. I sine to ægteskaber havde Ulrica 11 børn + 6 stedbørn, i alt 17. Dertil kom disse unges fætttere og kusiner, Wildenradts børnebørn, der i deres barndom havde været nær knyttet til Anneberg, så vi kan slutte, at der tit har været samlet en stor flok unge og måske ældre med, uden at det var nødvendigt at udsende særlig indbydelse. Der var megen slægtsfølelse og stærkt sammenhold inden for slægten, og sålænge Jacob Hansen og Ulrica ejede Anneberg, var denne gård det selvfølgelig samlingssted, som alle familiens medlemmer gerne søgte til. Her blev Cathrine Marie Bang 4. oktober 1768 viet til sognepræst *Johan Grundtvig*, Odden, og Susanne Christine Bang blev 8. oktober 1770 viet til lægen *Henrich Steffens*.

Samme år, 1770, solgte Jacob Hansen Anneberg og Ellingegård med tilliggende til forvalter Rosted. Dermed glider Anneberg for en tid bort fra slægten; og selv om en gren af den senere i nogle år vendte tilbage til gården, blev den næppe mere samlingssted for den store slægt, der nok ikke mere havde noget sted, hvor hele slægten kunne føle sig hjemme. Men minder fra Anneberg og fra livet, som det levedes der, er måske ikke uden betydning for den indsats, som senere blev øvet af Schwanes og fru Vibekes efterkommere, især af *Henrik Steffens* og *Grundtvig*.

Efter at have solgt Anneberg flyttede Jacob Hansen og Ul-

rica tilbage til Egebjerggård. Jacob Hansen bliver vist ved at være forvalter over det kgl. gods i Odsherred til sin død 3. febr. 1791. I sine sidste år har han dog nok haft nogen hjælp af *Frantz Vilhelm Trojel*, der 1782 blev gift med hans datter Christine Margrethe. Trojel benævnes i kirkebogen som inspektør „ved de nye indretninger“. Formodentlig tænkes der herved på forberedelsen og gennemførelsen af landboreformerne, bl. a. udskiftningen, som Trojel fik indflydelse på. Trojel er vist kommet til Egebjerggård nogen tid, før han bliver gift med Jacob Hansens datter. Han bliver også boende der efter sit giftermål, og her blev en datter født. Hun fik navnet *Ulricha Eleonora Schwane Trojel*.

Anneberg var imidlertid blevet solgt til kronen 1775, og fra 1785 bor Trojel vistnok der. Han bliver efter sin svigerfaders død hans efterfølger som forvalter over krongodset, men bliver boende på Anneberg, som han køber 1801, dermed ophører forbindelsen mellem Anneberg og Ellingegården, der sælges til en anden. Anneberg bliver i familiens eje til 1814, men de sidste år ejedes den af Trojels svigersøn, kaptajn *Lorenz Fribert*, der var gift med ovennævnte Ulricha Eleonora Schwane Trojel. Hun var altså den sidste af Vibeke Margrethe Weldinghs efterkommere, som havde sit hjem på Anneberg. Det var formodentlig hende, der efter mandens død solgte den til kaptajn v. Buchwald 1814.

KILDER

Trykte.

- Nanna Lange: Slægten Weldingh i Danmark og Norge. 1906 (N. L.).
 J. P. Jørgensen: Historiske Efterretninger om Edelgave i Aarborg for Københavns Amt 1914. (Jørg.)
 Povl Hansen: Dorte Skov. I Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarborg 1916. Side 22 ff.
 F. Rønning: Den grundtvigske Slægt. 1904.
 Holger Begtrup: Det danske Folks Historie i det nittende Aarhundrede. Bind I. 1909.
 Ny kirkehistoriske Samlinger 3. R. V. Side 387—92. (Kh. 3. V).
 „ „ „ 5. R. IV. Side 95, 97 og 140.
 „ „ „ 3. R. I. Side 233 og 235.

Oluf Lundt Bang: Livsminder. Udg. af Vilh. Maar 1929.

Jørgen Andreas Bang og Oluf Lund Bang: Ære-Støtte for Vel-Edle og Vel-Byrdige, nu salige Frue Wibeke Margrete Welling 1744. (På Det kgl. Bibliotek.)

Trap: Danmark. 5. udg.

Louis Bobé: „Anneberggaard“ i „Danske Slotte og Herregaarde“. Ny Samling I. Side 412—15. (Bobé.)

Utrykte.

Højby sogns kirkebøger.

Egebjerg sogns kirkebøger.

Smørum sogns kirkebøger.

Tingbøger for Dragsholm Birk.

Sjællandsfars Landstings Skødeprotokoller.

1 pakke i Landsarkivet: Odsherreds Gods 1623—1754. Adkomstbreve, Skøder m. m. (Pk.).

NOTER

¹ Jørg.

² Bobé.

³ Pk. nr. 50.

⁴ Bobé.

⁵ I Egebjerg kirkebog oplyses, at Bang, der døde 5. dec. 1760, blev 61 år 9 måneder 2 uger 4 dage gl. Dette stemmer med, at sønnen opgiver, at han døde i sit 62. år. (Kh. 3. V. Side 389.)

⁶ Bobés udtalelse, at Ulrica Eleonora Schwane gjaldt for at være datter af Frederik IV, ser jeg bort fra, da rigtigheden af et sådant rygte synes meget usandsynligt. Forøvrigt er flere af Bobés historiske oplysninger om Anneberg urigtige.

⁷ Kh. 3. V. Side 389 f.

⁸ Kh. 3. V. Side 389.

⁹ Begtrup i anf. skrift.